

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας

(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

4 - 6 Σεπτεμβρίου 2009 • Νυμφαίο Φλώρινας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η Διδασκαλία
της Ελληνικής Γλώσσας
(ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΥΜΦΑΙΟ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
4, 5 και 6 Σεπτεμβρίου 2009

ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

Τομπαΐδης Δημήτριος
Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μέλη:

Δαμανάκης Μιχάλης, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ιορδανίδου Άννα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Πάτρας
Καλλογήρου Τζίνα, αν. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Καμαρούδης Σταύρος, επίκ. καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Καψάλης Γεώργιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Κουτσογιάννης Δημήτρης, επίκ. καθηγητής Φιλοσοφικής,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Ματσαγγούρας Ηλίας, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Μήτσος Ναπολέων, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Μπερελής Πέτρος, σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Νάκας Αθανάσιος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθήνας
Ντίνας Κώστας, αν. καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παπαδογιαννάκης Νικόλαος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σουλιώτης Μίμης, καθηγητής ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τσιάκαλος Γιώργος, καθηγητής ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, επίκ. καθηγήτρια ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου
Χατζησαββίδης Σωφρόνης, καθηγητής ΤΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος

Κώστας Δ. Ντίνας

Γραμματέας

Άννα Βακάλη

Ταμίας

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Μέλη

Αναστασία Στάμου
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Γραμματεία

Έφη Γώτη
Ευδοξία Τραϊανού
Δημήτρης Χασανίδης
Ελένη Παπαϊωάννου
Στεφανία Τσακίροπούλου

Πλήρης βιβλιογραφική αναφορά άρθρου:

Ντίνας, Κ., Χατζηπαναγιωτίδη, Α., Βακάλη, Α., Κωτόπουλος, Τ. & Στάμου, Α. (επιμ.) 2010. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή "Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)", βλ. <http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika> ημερομηνία πρόσβασης ηη/μμ/εε

ΑΙΘΟΥΣΑ Ι

- 19.40-20.00 *Τεχνικές του δράματος και διδασκαλία της γλώσσας: ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική διάσταση*
A. Χασάπης, I. Βαμβακίδου
- 20.00-20.20 *Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διδασκαλία της ελληνικής σε νηπιαγωγεία όπου φοιτούν μικροί μουσουλμάνοι*
K. Τσιούμης, E. Κοηκίδου
- 20.20-20.40 *Διαφυλικές διαφορές στις στάσεις και στρατηγικές ανάγνωσης των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*
E. Γρίβα, Γ. Μπουνόβας, K. Σέμογλου, X. Κοσσυβάκη
- 20.40-21.00 Συζήτηση
- Δείπνο

ΑΙΘΟΥΣΑ 2

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

- Ωρα **Αίθουσα 2**
Η ελληνική γλώσσα ως δεύτερη (ξένη)
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **A. Ιορδανίδου, Tz. Καλογήρου**
- 9.00-9.30 *Γλωσσική ποικιλία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: ο τονισμός των προπαροξύτων ουδετέρων*
Π. Σπανού, B. Γιαννάκη
- 9.30-9.50 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα επίθετα: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
B. Λάγιος, I. Γρηγορίου, A. Ιορδανίδου
- 9.50-10.10 *Μετακίνηση του τόνου στα προπαροξύτονα ουσιαστικά: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
A. Κουτίβα, A. Νικοηοπούλου
- 10.10-10.30 *Η κλίση του παθητικού αορίστου στη νεοελληνική γλώσσα: διδακτικές προτάσεις*
A. Ντίλιου, M. Πίγκα, A. Ιορδανίδου
- 10.30-10.45 *Ο παθητικός παρατατικός στην κοινή νεοελληνική: διδασκαλία σε αλλόγλωσσους*
X. Πίτσου, A. Ιορδανίδου
- 10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές
- 11.30-14.00 **Επίσημη έναρξη**
Θεματική: **Διδακτικό υλικό/Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις**
Προεδρείο: **H. Ματσαγγούρας - A. Νάκας**
- 17.00-17.20 *Η διδασκαλία των ιδιωτισμών σε μη ελληνόφωνους φοιτητές*
S. Berikashvili, I. Lobzhanidze
- 17.20-17.40 *Η διδασκαλία του γραπτού λόγου στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση της διασποράς: από την επικοινωνιακή ικανότητα στις πρακτικές γραμματισμού*

ΑΙΘΟΥΣΑ 2

Π. Κρασίδου, Φ. Τεντολούρης

17.40-18.00 Χρήση στρατηγικών από αλλόγλωσσους μαθητές του Δημοτικού κατά την ανάγνωση κειμένων στην ελληνική γλώσσα
Κ. Μαστροθανάσης, Α. Γελαδάρη, Ε. Γρίβα

18.00-18.20 Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: μια πρόταση διδασκαλίας
Α. Πάσχου

18.20-18.40 Συζήτηση

18.40-19.20 Διάλειμμα

Προεδρείο: Ν. Μήτσος - Δ. Μπενέκος

19.20-19.40 Διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας στα Μειονοτικά σχολεία της Θράκης. Η επικοινωνιακή μέθοδος διδασκαλίας σύμφωνα με το πρόγραμμα εκπαίδευσης μουσουλμανοπαίδων, διαπιστώσεις και προτάσεις για επέκταση της μεθόδου με δραστηριότητες επικεντρωμένες στα κέντρα ενδιαφέροντος των μαθητών
Μ. Ραηλού, Τ. Ραηλού

19.40-20.00 Η διδασκαλία των επαγγελματικών ουσιαστικών σε -as, -της, -ικος σε αλλοδαπούς μαθητές της ελληνικής
Μ. Τασιούδη, Χ. Αλεξιάδου, Σ. Κωνσταντινίδου

20.00-20.20 Ο κειμενικός γραπτός λόγος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου των αλλόγλωσσων μαθητών ηλικίας 6-12 ετών
Ε. Ζούνη

20.20-20.40 Ζητήματα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε τσιγγανόπαιδες. Απόψεις και θέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών για διδακτικά εγχειρίδια ενισχυτικής διδασκαλίας στο πλαίσιο προγράμματος για την ένταξη τσιγγανοπαίδων στο σχολείο
Δ. Μπενέκος, Μ. Παραδιά, Α. Μήτσος

20.40-21.00 Συζήτηση

Δείννο

ΑΙΘΟΥΣΑ 3

Σάββατο, 5 Σεπτεμβρίου 2009

Ωρα

Αίθουσα 3

Γλώσσα και τεχνολογία

Θεματική: Νέες τεχνολογίες στη γλωσσική διδασκαλία

Προεδρείο: Η. Μασσαγγούρας - Δ. Κουτσογιάννης

9.00-9.30 Οι νέες τεχνολογίες στη γλωσσική διδασκαλία
Α. Μαυρογόνατος, Δ. Μπαραικτάρη, Λ. Κρεμμύδα, Ι. Λιάκος

9.30-9.50 Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής μέσω συστημάτων αυτόματης επεξεργασίας φυσικών γλωσσών
Ε. Φίστα, Β. Φούφη

9.50-10.10 Παιδιά με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες: ανίχνευση γνωστικών παραμέτρων αναφορικά με την παραγωγή και επεξεργασία του γραπτού λόγου στη μητρική γλώσσα
Γκισούρη Στ., Αλευριάδου Αν., Τσακίριδου Ελ.

10.10-10.30 Τεχνολογίες WEB 3.0 και γλωσσική διδασκαλία. Μια πρόταση συνεργατικού εργαλείου διδασκόντων
Π. Αρβανίτης, Μ. Καρακοιλτσίδου

10.30-10.45 Νέες τεχνολογίες στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος μέσα από το παραμύθι
Χρ. Κόζα, Μ. Κόζα

10.45-11.30 Διάλειμμα - Καφές

11.30-14.00 Επίσημη έναρξη

Θεματική: Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Προεδρείο: Δ. Κουτσογιάννης - Α. Μιχάλης

10.45-11.30 Νέες μεθοδολογικές προσεγγίσεις και νέες τεχνολογίες στη γλωσσική διδασκαλία της ελληνικής σε νήπια αλλοδαπής καταγωγής
Κ. Μακρονάσου

17.00-17.20 Η Ελληνική Γλώσσα στην εποχή της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Επίδραση της χρήσης των Greeklish stin orthografiki

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η διδασκαλία των επαγγελματικών σε -άς, -τζής και -ικός σε αλλοδαπούς μαθητές της ελληνικής

Ματίνα Τασσιούδη, Σοφία Κωνσταντινίδου, Χάιδω Αλεξιάδου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Résumé

Le présent travail constitue une proposition didactique pour l'enseignement du vocabulaire, fondé le sur des critères morphologiques. Après avoir effectué une analyse des suffixes -άς, -τζής et -ικός afin de reveller leur différence sémantique (les suffixes -άς, -τζής désignant des noms de profession plus populaires, le suffixe -ικός désignant des noms de profession plus littéraires), nous tentons de présenter la morphologie comme facteur initial pour la compréhension et la production des nouveaux items lexicaux par des apprenants débutants du grec moderne. La planification de notre cours s'appuie d'un côté sur l'approche communicative –modèle SPEAKING de Hymes- et de l'autre sur l'approche structurale. Elle comprend 5 étapes : identification lexicale, interprétation, acquisition, réutilisation, production. Pour constituer notre corpus de travail, nous avons puisé dans des manuels didactiques du grec moderne (niveau débutant) des noms de profession construits par -άς, -τζής et -ικός. Enfin, nous avons dessiné des activités originales dans l'intention de faire une expérience didactique, dont les résultats nous exposons ci-dessous.

1. Εισαγωγή

Κάθε φυσική και ανθρώπινη γλώσσα έχει δομή, δηλαδή ένα οργανωμένο και δομημένο σύνολο του οποίου τα στοιχεία συνάπτουν σχέσεις μεταξύ τους, ιεραρχικά οργανωμένες, και το σύνολο αυτό λειτουργεί με κανόνες. Εφόσον υπάρχει δομή, άρα υφίσταται και σύστημα. Κάθε γλώσσα δομεί με το δικό της τρόπο τον κόσμο και διαθέτει τόσο τις δικές της δομές όσο και τους δικούς της κανόνες δημιουργίας λεξικών μονάδων.

Επομένως η διδασκαλία της δομής της γλώσσας είναι απαραίτητο στοιχείο στη διδασκαλία της νέας ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας. Στην παρούσα εργασία μας λοιπόν αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με τη διδασκαλία της δομής βάσει της μορφολογίας. Απ' το πλήθος των μορφολογικών κατηγοριών της γλώσσας μας

επιλέξαμε να διαμορφώσουμε μια πρόταση για τη διδασκαλία των επαγγελματικών που παράγονται με τα επιθήματα -άς, -τζής και -ικός σε αρχάριους μαθητές της ελληνικής.

2. Το θεωρητικό πλαίσιο

Για τη διδασκαλία των επαγγελματικών που σχηματίζονται με τα επιθήματα -άς, -τζής και -ικός, υιοθετήσαμε μια μεικτή παιδαγωγική προσέγγιση με στοιχεία από τη δομική και την επικοινωνιακή προσέγγιση.

Στα πλαίσια της δομικής προσέγγισης πιστεύεται ότι η μάθηση περνάει από διάφορα διαδοχικά στάδια. Ειδικότερα αποφεύγεται η μετάφραση και δίνεται έμφαση στην εμπέδωση των γλωσσικών δομών, καθώς και μεγάλη προσοχή στη διδασκαλία της προφοράς. Στη δομική προσέγγιση περιλαμβάνονται σειρές μηχανιστικών ασκήσεων (pattern drills) που βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν αυτοματισμούς στη νέα γλώσσα. Το γλωσσικό εργαστήριο παίζει σημαντικό ρόλο, γιατί συμβάλλει στο να ακολουθείται η προκαθορισμένη πορεία διδασκαλίας και έτσι αποφεύγονται τα λάθη και οι τυχόν παρεμβολές από τη μητρική γλώσσα των μαθητών (Τοκατλίδου, 1986:83-85).

Ως προς την επικοινωνιακή προσέγγιση της διδασκαλίας υιοθετήσαμε το μοντέλο “speaking,” του Hymes (Τοκατλίδου, 1999:96-98) και στο κέντρο της διδασκαλίας μας βάζουμε το μαθητή και τις ανάγκες του. Σύμφωνα με την παραπάνω προσέγγιση, ως επαρκής ομιλητής της ελληνικής γλώσσας δεν θεωρείται ο γνώστης αποκλειστικά του γλωσσικού συστήματος, αλλά αυτός που έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί και να προσαρμόζει σωστά τη γλώσσα σε επικοινωνιακές περιστάσεις. Αυτή η άποψη, που αποτέλεσε στροφή για τη διδασκαλία της γλώσσας, ξεκίνησε από το χώρο της πραγματολογίας, η οποία μπορεί να οριστεί ως «η μελέτη της χρήσης της γλώσσας». Καθώς η πραγματολογία ασχολείται με τη χρήση της γλώσσας, είναι αναμενόμενο να λαμβάνει υπόψη τις συνθήκες εκφοράς του λόγου, δηλαδή το ρόλο και την κοινωνική θέση των ομιλούντων, το χρόνο και τον τόπο εκφοράς, το μέσον, το θέμα για το οποίο γίνεται λόγος και το εκφώνημα στη σειρά των εκφωνημάτων. Όλα αυτά ορίζουν την έννοια των *συμφραζομένων* (context), τα οποία αποτελούν βασική παράμετρο στο σχεδιασμό της διδασκαλίας της ξένης γλώσσας (Τοκατλίδου, 2003:82-86).

3. Σχηματισμός του corpus λέξεων

Το corpus λέξεων σχηματίστηκε αποθησαυρίζοντας τα επαγγελματικά ουσιαστικά που υπάρχουν στα εξής βιβλία για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας:

- ❖ *Ορίστε*
- ❖ *Ένας ιππότης στο κάστρο των λέξεων* (Γ΄-Δ΄ και Ε΄-ΣΤ΄ δημοτικού)
- ❖ *Ελληνικά από κοντά*
- ❖ *Ελληνικά με την παρέα μου* (τ.1-2)
- ❖ *Τα ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα* (κύκλοι Α-Β)
- ❖ *Τα νέα ελληνικά για ξένους*
- ❖ *Νέα ελληνικά για μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες και ξένους* (Α΄ και Β΄ επίπεδο)
- ❖ *Τα ελληνικά για ξενόγλωσσα παιδιά 8-12 χρονών.*
- ❖ *Ελληνικά για προχωρημένους (ομογενείς και αλλογενείς)* (Γ΄ κύκλος)

Επιλέξαμε ως πηγή του corpus μας τα παραπάνω βιβλία, για να περιοριστεί το προς διδασκαλία λεξιλόγιο σε όσα επαγγελματικά εμφανίζονται συχνά στις μεθόδους διδασκαλίας, θεωρώντας πως οι συγγραφείς τους έλαβαν υπόψη τους κατά την επιλογή τους, τουλάχιστον διαισθητικά, τη συχνότητά τους στον καθημερινό λόγο. Από όσα επαγγελματικά βρήκαμε επιλέξαμε όσα λήγουν σε -άς, -τζής και -ικός.

4. Μορφολογική ανάλυση

4.1 Μερικά μορφολογικά στοιχεία

Η μορφολογία προσπαθεί να κατανοήσει, να περιγράψει και να αναλύσει τη γνώση του φυσικού ομιλητή για τους λεκτικούς σχηματισμούς της γλώσσας. Η γνώση αυτή αναφέρεται στους ήχους που αποτελούν τις λέξεις, στα επιμέρους συστατικά που είναι φορείς σημασίας και λειτουργίας, καθώς και στη σχέση που μπορεί να έχει μια συγκεκριμένη λέξη με άλλες λέξεις της πρότασης στην οποία εμφανίζεται. Θεωρείται γραμματικός τομέας, γιατί περιέχει κανόνες και αρχές βάσει των οποίων σχηματίζονται οι λέξεις από επιμέρους συστατικά. Κατά συνέπεια, η μορφολογία ανήκει στη γραμματική και μελετά τη δομή των λέξεων, τα επιμέρους συστατικά τους, καθώς και

τις σχέσεις μεταξύ των συστατικών αυτών. Ανάλογα με τη θεωρητική προσέγγιση που ακολουθείται, προτείνει αρχές και κανόνες, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την ανάλυση και για τη δημιουργία λέξεων (Ράλλη, 2005: 16-17).

Σε αυτή την εργασία θα μας απασχολήσει η παραγωγή, δηλαδή η διαδικασία σχηματισμού νέων λέξεων, συνήθως μετά το συνδυασμό θέματος και παραγωγικού προσφύματος (Ράλλη, 2005:138-139).

4.2 Τα επιθήματα

Στην ελληνική γλώσσα τα επιθήματα είναι πολύ περισσότερα από τα προθήματα (ιδίως τα επιθήματα ουσιαστικών) και επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στη βάση ως προς τη γραμματική κατηγορία αλλά και τη σημασία.

Διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

1. Τα Κλιτικά Επιθήματα
2. Τα Παραγωγικά Επιθήματα

Τα επιθήματα -άς, -τζής και -ικός ανήκουν στα παραγωγικά επιθήματα καθώς συγκεντρώνουν όλα τα χαρακτηριστικά αυτών των επιθημάτων (Ράλλη, 2005:47-56)¹:

1. Μεταβάλλουν τη συντακτική κατηγορία της βάσης.
2. Η πρόσθεσή τους αποτελεί προαιρετική διαδικασία.
3. Υπόκεινται σε περιορισμούς με αποτέλεσμα να είναι λιγότερο παραγωγικά από τα κλιτικά επιθήματα.
4. Μεταβάλλουν τη σημασία της βάσης και με τη σημασία που φέρουν ολοκληρώνουν τη σημασία της λέξης.
5. Τα κλιτικά επιθήματα σε μια λέξη τοποθετούνται στην περιφέρεια, ενώ τα παραγωγικά είναι πιο κοντά στο θέμα και πιο δεμένα με αυτό, κάτι που γίνεται ιδιαίτερα εμφανές στο επίθημα -ικ-ός.

1. Σύμφωνα με την Αναστασιάδη (2004) δεν έχουν προταθεί κριτήρια που να διαχωρίζουν με σαφή και αντικειμενικό τρόπο σε καθολικό επίπεδο τη μορφολογία παραγωγής από την κλιτική μορφολογία (Bybee, 1985:81). Η μετάβαση από την κλίση στην παραγωγή είναι βαθμιαία. Όσο οι διαδικασίες καθορίζονται λεξιλογικά, τόσο απομακρυνόμαστε από την κλίση και πλησιάζουμε προς την παραγωγή. Για να θεωρήσουμε ένα μόρφημα κλιτικό ή παραγωγικό, πρέπει να εξετάσουμε με συγχρονικά κριτήρια το ρόλο που επιτελεί στο πλαίσιο της λέξης. Ωστόσο, ακόμη και αν τα κριτήρια που αναφέρονται δεν έχουν καθολικότητα, εφόσον τα επιθήματα -άς, -τζής, -ικός συμμετέχουν στη δημιουργία νέων λέξεων διαφορετικής γραμματικής κατηγορίας στη ΝΕ, μπορούμε να πούμε πως στο συνεχές που προαναφέρθηκε προσεγγίζουν περισσότερο την παραγωγή και το λεξιλόγιο και λιγότερο την κλίση.

4.2.1 Το επίθημα -άς

Η Νέα Ελληνική διαθέτει ένα επίθημα -άς, το οποίο κατασκευάζει τόσο τα επαγγελματικά όσο και τα «επιτατικά» ουσιαστικά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα μας απασχολήσουν τα επαγγελματικά ουσιαστικά που σχηματίζονται με βάση ουσιαστικό + το επίθημα -άς, π.χ. *αλεύρι* → *αλευράς*.

Πιο αναλυτικά, το επίθημα -άς εφαρμόζεται σε βάση ουσιαστικού για να σχηματίσει επίθετο, το οποίο στη συνέχεια ουσιαστικοποιείται με τη διαδικασία της μετατροπής εστιασμού². Επιλέγει τη σημασιολογική σχέση της κτήσης, η οποία συνδέεται με την έννοια της μονιμότητας και της σταθερότητας σε αντίθεση με τον πρόσκαιρο χαρακτήρα. Το επίθημα -άς εφαρμόζεται σε βάσεις που σημαίνουν αντικείμενο κατασκευής/παρασκευής και πώλησης ή παρουσιάζουν αναλλοτρίωτα χαρακτηριστικά του ανθρώπου. Οι εν λόγω ιδιότητες δεν είναι αποτέλεσμα επιστημονικής ανάλυσης, αλλά συνδέονται με τη χρήση τους στην καθημερινή ζωή και τις καθημερινές ασχολίες των ανθρώπων.

Τα επίθετα σε -άς ουσιαστικοποιούνται με τη μορφολογική διαδικασία της μετατροπής. Επειδή τα επίθετα σε -άς προσδιορίζουν αποκλειστικά ουσιαστικά [+ανθρώπινα], το ουσιαστικό που θα προκύψει με τη διαδικασία της μετατροπής εστιασμού από ένα επίθετο σε -άς, θα αναφέρεται και αυτό σε οντότητες με το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο]. Ένα ουσιαστικό σε -άς, π.χ. *ψωμάς*, είναι σημασιολογικά ασαφές, γιατί δηλώνει απλώς πρόσωπο με σχέση κτήσης με το πρωτότυπο του ΑΑ *ψωμί*. Δηλαδή η δομή του παραγώγου δεν επιτρέπει τη διαφοροποίηση ανάμεσα σε αυτόν που παρασκευάζει το *ψωμί* και σε αυτόν που το πουλά (Αναστασιάδη, 1996).

Σύμφωνα με τον Κυρανούδη (2001: 447-448), το επίθημα -άς εκτός από τη βασική σημασία της κτήσης (π.χ. *ψαράς* → αυτός που έχει ψάρια), αποκτά και αυτή του «κατασκευαστή» (π.χ. *καλουνάς* → αυτός που κατασκευάζει καλούπια στις οικοδομές).

Συμπερασματικά λοιπόν, το -άς είναι καθαρά ελληνικό επίθημα και δημιουργεί επαγγελματικά ονόματα από βάσεις μη τουρκικής προέλευσης (*ρολογάς*, *κουλουράς*, *λουλουδάς*).

2. Ως εστιασμός καθορίζεται η διαδικασία κατά την οποία το σημασιολογικό βάρος μεταφέρεται από μια λεξική μονάδα Α σε μια λεξική μονάδα Β (Αναστασιάδη, 1996).

4.2.2 Μορφολογική ανάλυση των ουσιαστικών σε -άς

Μεθοδολογικά βρήκαμε, από τα διδακτικά εγχειρίδια που προαναφέρθηκαν, στον παραδειγματικό άξονα τις παρακάτω λεξικές μονάδες που έχουν το επίθημα -άς και είναι επαγγελματικά ουσιαστικά:

1. **ψαράς** < ψάρι, ψαρ- + επίθημα -άς
2. **γαλατάς** < γάλα, αλλόμορφο γαλατ- + επίθημα -άς
3. **κλειδαράς** < κλειδί, κλειδαριά, κλειδαρ + -άς
4. **παπάς** (= ο ιερέας) < συγχρονικά δεν αναλύεται σε μορφήματα, το -άς ανήκει στη βάση, κι έτσι το απορρίπτουμε το παπάς.
5. **σφουγγαράς** < μτγ. σφουγγάριον υποκ. του αρχαίου σφόγγος, σφουγγάρι), σφουγγαρ- + -άς
6. **περιπτεράς** < μτγ. περίπτερον, περίπτερο, περιπτερ-+-άς
7. **ωρολογάς-ρολογάς** < ωρολόγι, ρολόι, του ρολογιού), ρολογ-+-άς

4.2.3 Επαγγελματικά ουσιαστικά σε -τζής³

Το επίθημα -τζής που εμφανίζεται σε πολλά επαγγελματικά ονόματα είναι επίθημα τουρκικό που προσαρμόστηκε φωνητικά στην ΚΝΕ. Οι βάσεις στις οποίες προστίθεται το επίθημα αυτό για τη δημιουργία των επαγγελματικών ονομάτων είναι στην πλειονότητα τους ουσιαστικά, ενώ συναντάμε και παράγωγα από βάσεις επίθετα (παλιά> παλιατζής) ή ουσιαστικοποιημένα επίθετα κυρίως πληθυντικού αριθμού (ψιλικά> ψιλικατζής). Σε σημασιολογικό επίπεδο το επίθημα -τζής προστίθεται συνήθως σε βάσεις αντικείμενα που μπορούν να κατασκευαστούν ή να πουληθούν από τον άνθρωπο και όχι σε αντικείμενα που προέρχονται από τη φύση, γι' αυτό και τα πιο πολλά από τα παράγωγα δηλώνουν «αυτόν που κατασκευάζει ή πουλάει αυτό που δηλώνει η βάση».

Μερικά από τα επαγγέλματα, που περιέχονται σε βιβλία για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και αναλύονται μορφολογικά παρακάτω, εμφανίζονται και στα τουρκικά, οπότε σ' αυτή την περίπτωση δεν μιλάμε απλώς για ελληνικά επαγγελματικά ονόματα που σχηματίζονται με την προσθήκη του τουρκικού επιθήματος -τζής αλλά για απ' ευθείας δάνεια από την τουρκική γλώσσα. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις των:

1. **καφετζής**, ο: τουρκ. kahveci

3. Τα στοιχεία για το επίθημα -τζής που παρατίθενται σε αυτό το κεφάλαιο έχουν αντληθεί από το Κυρανούδης (2001).

2. **μπογιατζής**, ο: τουρκ. boyacı

Ωστόσο από συγχρονική άποψη θα μπορούσαν να θεωρηθούν παράγωγα:
καφές→καφετζής, μπογιά→μπογιατζής)

Τα υπόλοιπα ονόματα παρουσιάζουν σύμφωνα με το ετυμολογικό λεξικό του Ανδριώτη την εξής ετυμολογία:

3. **βιολιτζής**, ο: βιολί (βεν. λέξη) + καταλ. -τζής

4. **παγωτατζής**, ο: από το ουσιαστικό παγωτό στον πληθ. αριθμ. παγωτά, τα + -τζής

5. **παλιατζής**, ο: από το επίθ. παλιά, τα + κατάλ. -τζής

6. **ταξιτζής**, ο: ταξί (γαλ. λέξη) + κατάλ. -τζής

7. **ψιλικατζής**, ο: από το ουσ. ψιλικά, τα + κατάλ. -τζής

8. **κουλουρτζής**, ο: κουλουρι(ι), το + κατάλ. -τζής

Το επαγγελματικό όνομα *κουλουρτζής* από το ουσιαστικό *κουλούρι* προέρχεται από την προσθήκη του επιθήματος -τζής στο θέμα *κουλούρ-* του ουσιαστικού *κουλούρι*. Έτσι έχουμε τον τύπο *κουλουρτζής* αντί για τον τύπο **κουλουριτζής* όπως θα μπορούσε να περιμένει κανείς. Αυτό συμβαίνει γιατί ο χαρακτήρας /r/ ενός θέματος μπορεί να παρουσιάζει άλλοτε χαρακτηριστικά φωνήεντος, όπως στην περίπτωση του *κουλουρτζής* και άλλοτε χαρακτηριστικά συμφώνου, οπότε μεταξύ του χαρακτήρα /r/ και του επιθήματος θα πρέπει να παρεμβληθεί ένα φωνήεν /i/. Το συγκεκριμένο παράδειγμα συνηγορεί υπέρ της άποψης ότι ως βάση για το σχηματισμό παραγώγων εκλαμβάνεται το θέμα μιας λέξης και όχι ολόκληρη η λέξη.

4.2.4 Το επαγγελματικό επίθημα -ικός.

Τα επαγγελματικά σε -άς και -τζής αποφασίσαμε να τα αντιπαραθέσουμε με τα επαγγελματικά σε -ικός, για να αναδείξουμε τη σημασιολογική τους διαφοροποίηση ως προς το κύρος του επαγγέλματος το οποίο δηλώνουν, γεγονός που ίσως οφείλεται στη διάκριση λαϊκό - λόγιο. Ωστόσο, συναντήσαμε δυσκολία, καθώς δεν υπάρχει κάποια γλωσσολογική μελέτη αποκλειστικά για το επίθημα αυτό. Επομένως, θα παραθέσουμε όσα βρήκαμε σε κάποιες μορφολογικές και άλλες μελέτες καθώς και τις ετυμολογίες για τις λέξεις του corpus μας.

Μια ενδιαφέρουσα ερμηνεία για το σχηματισμό των επιθέτων σε *-ικός* που παράγονται από ουσιαστικοποιημένα επίθετα δίνει ο Λυπουρλής (1977: 130-149). Ένα παράδειγμα που δίνει για να παρουσιάσει το φαινόμενο είναι η φράση «γραμματικές ασκήσεις». Με αφορμή αυτό επισημαίνει ότι το επίθετο «γραμματικός» δεν είναι δυνατό να σχετίζεται με το ουσιαστικό «γράμμα» αλλά προϋποθέτει το ουσιαστικό «γραμματική». Έτσι η γλώσσα έχει πλέον 2 επίθετα «γραμματικός», το ένα προϋποθέτει την έννοια «γράμμα» και το άλλο την έννοια «γραμματική». Ουσιαστικά έχουμε παραγωγή νέας λέξης χωρίς νέα κατάληξη που ο Λυπουρλής την ονομάζει «σημασιολογική παραγωγή». Για να ενισχύσει την άποψη αυτή δίνει το παράδειγμα της δάνειας λέξης «στατιστική» από τα γαλλικά και στη συνέχεια τη δημιουργία του επιθέτου «στατιστικός» στα ελληνικά. Το φαινόμενο το ονομάζει «παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικοποιημένα επίθετα».

Στην Αναστασιάδη (1992: 509) βρίσκουμε το επίθημα *-ικός* να αναφέρεται ρητά ως μορφολογικό μέσο που αντιστοιχεί στη σημασία «επαγγελματικά», μαζί με τα *-άς*, *-τζής*, *-λόγος*, *-ποιός*. Επιπλέον στην Αναστασιάδη (1996: 164-165) με αφορμή το επίθημα *-άδικο* αναφέρεται η μετατροπή ως παραγωγική διαδικασία με την οποία τα επίθετα τρέπονται σε ουσιαστικά. Από δομική άποψη η διαδικασία αυτή συνίσταται στην αλλαγή της γραμματικής κατηγορίας των εμπλεκόμενων λεξικών μονάδων χωρίς συμμετοχή παραγωγικού μορφήματος. Η διαδικασία αυτή πιστεύουμε πως μπορεί να εφαρμοστεί και στην περίπτωση του επιθήματος *-ικός* για την παραγωγή επαγγελματικών ουσιαστικών από τα αντίστοιχά τους επίθετα (π.χ. *ναυτικός* (Ε) → *ναυτικός* (Ο)).

Τέλος κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε τις απόψεις της Ράλλη σχετικά με το επίθημα. Το *-ικός* δεν είναι απλό επίθημα, αλλά αποτελείται από το πρόσφυμα *-ικ-* και το κλιτικό επίθημα *-ος*. Το κατηγοριοποιεί στα επιθήματα επιθέτων. Για τη Ράλλη τα επαγγελματικά σε *-ικός* αποτελούν προϊόντα παραγωγής με μετάπλαση (2005: 141-142). Η διαδικασία που ακολουθείται είναι η εξής: «στο λεξικό υπάρχουν λήμματα τα οποία, αν και έχουν την ίδια μορφή και παρεμφερή σημασία, ανήκουν σε διαφορετικές γραμματικές κατηγορίες. Εάν δεν είναι σαφές πιο από τα δύο στοιχεία αποτελεί τη βάση παραγωγής του άλλου, υποθέτουμε ότι συνδέονται με έναν πλεοναστικό κανόνα του λεξικού που λέγεται μεταπλαστικός». Ωστόσο υποστηρίζει ότι μετάπλαση μπορούμε να έχουμε ακόμη και αν ο φυσικός ομιλητής γνωρίζει ποια είναι η βάση και

ποιο το παράγωγο. Π.χ. στην κατηγορία «Ουσιαστικό παράγωγο από επίθετο» δίνει το παράδειγμα «νομικός (επίθετο)> νομικός (ουσιαστικό)». Όπως βλέπουμε η ερμηνεία αυτή συμπίπτει με τη διαδικασία της μετατροπής που αναφέρθηκε αμέσως παραπάνω.

Εμείς θα συμφωνήσουμε με την παραγωγή με μετατροπή ή με μετάπλαση αυτών των ουσιαστικών από τα αντίστοιχα λόγια επίθετά τους. Ωστόσο θα πρέπει να επισημανθεί πως η «σημασιολογική παραγωγή» που παρατηρεί ο Λυπουρλής μας βρίσκει σύμφωνες, καθώς τα ουσιαστικά αυτά δεν έχουν ως βάση τους τα ουσιαστικά από τα οποία προέρχονται τα επίθετα, αλλά μια επιστήμη ή τέχνη που υποδηλώνεται σε συνδυασμό με το επίθετο (π.χ. η τέχνη της μουσικής, η νομική επιστήμη). Άλλωστε όπως εύκολα παρατηρούμε τα περισσότερα αποτελούν αντιδάνεια από τα γαλλικά, όπου ήδη υπήρχαν αυτές οι επιστήμες και οι τέχνες με δάνεια ελληνική ονομασία. Εκεί από το επίθετο δημιουργήθηκε το επαγγελματικό και στη συνέχεια επανήλθε στη ελληνική γλώσσα, όταν παρουσιάστηκε η ανάγκη ονομασίας αυτών των επαγγελματιών.

Τα επαγγελματικά ουσιαστικά που καταγράψαμε στις μεθόδους διδασκαλίας και αποτελούν το corpus μας, καθώς και οι ετυμολογίες τους σύμφωνα με το ΑΚΝ είναι οι εξής:

1. **μαθηματικός**: λογ. < αρχ. μαθηματικός.
2. **πολιτικός**: λογ.< αρχ. πολιτικός.
3. **τεχνικός**: σημδ γαλλ. technicien.
4. **στρατιωτικός**: σημδ γαλλ. militaire.
5. **ηλεκτρονικός**: λογ.< ηλεκτρον(ική), -ικός, μτφρδ. γαλλ. électronique
6. **μηχανικός**: λογ.<μηχανική, σημδ γαλλ. mécanicien.
7. **αστρονομικός**: ουσιαστικ. λογ. επιθ.
8. **μουσικός**: λογ. ουσιαστικ. αρσ. του επιθ. μουσικός.
9. **ορθοπεδικός**: λογ. < ορθοπεδική, αποδ. γαλλ. orthopédiste.
10. **ναυτικός**: λογ. < αρχ. επιθ. ναυτικός.
11. **υδραυλικός**: λογ. αντιδ. γαλλ. hydraulique.
12. **χημικός**: λογ. ουσιαστικ. αρσ. επιθ. χημικός, σημδ. chimiste.
13. **εκπαιδευτικός**: λογ. ουσιαστικ. αρσ. επιθ. εκπαιδευτικός.

Όπως εύκολα παρατηρεί κανείς όλα έχουν το χαρακτηριστικό της λογιότητας εκτός από τα *στρατιωτικός, τεχνικός*, τα οποία αποτελούν σημασιολογικά δάνεια από τα γαλλικά. Ωστόσο θα πρέπει να επισημανθεί ότι, αν τα συγκρίνουμε με τα αντίστοιχα *στρατιώτης, τεχνίτης*, τα πρώτα έχουν περισσότερο κύρος καθώς προϋποθέτουν σπουδές ή εξειδίκευση. Το *αστυνομικός* ίσως να υιοθετήθηκε κατ' αναλογία με τα άλλα σώματα ασφαλείας (*στρατιωτικός, ναυτικός*), τα οποία χρησιμοποιούν την κατάληξη *-ικός*, για να διακρίνουν όσους έχουν φοιτήσει στις αντίστοιχες σχολές σε αντίθεση με όσους υπηρετούν τη θητεία τους.

Επιπλέον θεωρήσαμε πως οι λέξεις *υδραυλικός, ορθοπεδικός* δεν είναι κατάλληλες, ώστε να συμπεριληφθούν στη διδασκαλία μας, καθώς το *υδραυλικός* έχει χάσει το κύρος που είχε στην αρχαία ελληνική και έχει μεταβληθεί η σημασία του⁴, ενώ το *ορθοπεδικός* είναι αρκετά εξειδικευμένο για το επίπεδο στο οποίο απευθυνόμαστε. Επίσης, επειδή τα επαγγελματικά *τεχνικός, μηχανικός* ως μονολεκτικά είναι ασαφή σημασιολογικά, αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε τα πολυλεκτικά σύνθετα *τεχνικός υπολογιστών, πολιτικός μηχανικός*.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί πως, εφόσον δεχόμαστε τη μετατροπή ή μετάπλαση σαν παραγωγική διαδικασία γι' αυτά τα ουσιαστικά, δεν είναι σωστό στη διδασκαλία να ζητηθεί τεμαχισμός τους. Θα πρέπει απλά να κατανοήσουν οι μαθητές το κύρος που δίνει το επίθημα στα επαγγέλματα με τα οποία συνδέεται σε αντίθεση με τα άλλα δύο επιθήματα.

4.3 Σχέση *-τζής* και *-άς* και σχέση *-τζής, -άς* και *-ικός*

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το τουρκικό επίθημα *-τζής* εφαρμόζεται σε βάσεις ουσιαστικά (ή ουσιαστικοποιημένα επίθετα), που είναι αντικείμενα κατασκευής ή πώλησης από τον άνθρωπο και έτσι προκύπτουν τα επαγγελματικά ονόματα σε *-τζής* (*παλιατζής*, κτλ). Με τον ίδιο τρόπο και το ελληνικό επίθημα *-άς* προσαρμόζεται σε βάσεις ουσιαστικά, για να σχηματίσει επίθετα που στη συνέχεια ουσιαστικοποιούνται και έτσι προκύπτουν τα επαγγελματικά σε *-άς* (*γαλατάς*, κτλ). Βλέπουμε επίσης ότι τα δύο αυτά επιθήματα, το τουρκικό *-τζής* και το ελληνικό *-άς*, συναγωνίζονται σε παραγωγικότητα, όταν προστίθενται σε βάσεις ελληνικές. Σε ορισμένες περιπτώσεις

4. Στην ελληνιστική ελληνική είναι επίθετο που παράγεται από το ουσιαστικό *ύδραυλις* που ήταν μουσικό όργανο που λειτουργούσε με νερό μέσα σε σωλήνες. Η επιλογή λόγιου επιθήματος για το επίθετο ήταν μάλλον αναμενόμενη, καθώς ό,τι σχετιζόταν με τη μουσική είχε κύρος.

μάλιστα δημιουργούνται και παράγωγα επαγγελματικά ονόματα σε -τζής, αν και υπάρχει το αντίστοιχο παράγωγο σε -άς (π.χ. *κουλουράς- κουλουρτζής*), γεγονός που δείχνει ότι το επίθημα -τζής έχει μια ιδιαίτερα έντονη παρουσία στην παραγωγική διαδικασία και μπορεί έτσι να θεωρηθεί πιο παραγωγικό από το επίθημα -άς (Ράλλη, 2005: 90-92).

Τα επιθήματα αυτά των επαγγελματικών ονομάτων σε -άς και -τζής είναι μη λόγια επιθήματα και με ετυμολογικά κριτήρια, καθώς δεν προέρχονται από παλιότερη περίοδο της ελληνικής γλώσσας -μάλιστα το -τζής έχει προέλθει από την τουρκική- και με χρηστικά κριτήρια, καθώς τα συναντάμε συνήθως στον προφορικό λόγο και σε μη επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας. Η διάκριση αυτή λόγιου/μη λόγιου απαντά πολύ συχνά στην ελληνική γλώσσα σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες και έχει κληροδοτηθεί στα ελληνικά λόγω πολλών, ιστορικών κυρίως, παραγόντων. Όσον αφορά τα επαγγελματικά ονόματα που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία, η διάκριση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς επιδρά και σημασιολογικά στα παράγωγα αυτά. Τα επαγγελματικά αυτά ονόματα που σχηματίζονται στην ελληνική με τα [-λόγια] επιθήματα σε -άς και -τζής είναι κατά βάση επαγγέλματα χωρίς κοινωνικό κύρος και αντιπαρατίθενται με εκείνα τα επαγγελματικά ονόματα σε -ικός ([+λόγιο] επίθημα), που παρουσιάζουν μεγαλύτερη κοινωνική καταξίωση (Αναστασιάδη & Φλιάτουρας, 2004).

5. Η μορφολογία στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας.⁵

Τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουμε το διδακτικό μας υλικό είναι πολλά και σημαντικοί παράγοντες, για να φτάσει κανείς στην τελική επιλογή, είναι η ηλικία και το επίπεδο των μαθητών, η μητρική γλώσσα του κάθε μαθητή και κυρίως οι ανάγκες που τον οδηγούν στην εκμάθηση της ελληνικής.

Ωστόσο υπάρχουν κάποια αντικειμενικά κριτήρια με τα οποία πρέπει να συμβαδίζει η επιλογή του διδακτικού υλικού:

1. Πρώτο κριτήριο επιλογής είναι η έννοια της *πρωτοτυπικότητας*, η οποία σχετίζεται με τη βασική κατηγοριοποίηση των δομών. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να διδάσκονται πρώτα οι κεντρικές δομές κλίσης και παραγωγής και στη συνέχεια να

5. Τα κριτήρια που αναφέρονται σε αυτή την ενότητα αντλούνται από την Αναστασιάδη (2003) και προσαρμόζονται στο δικό μας υλικό, ώστε να αιτιολογήσουμε την επιλογή μας.

περνάμε στις περιφερειακές και στις ανώμαλες. Για να εντοπίσουμε τις κεντρικές δομές πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως οι κατηγορίες με τα κεντρικά μέλη διαχρονικά αυξάνουν τα μέλη τους και δημιουργούν νεολογισμούς, ενώ οι περιφερειακές δομές όχι μόνο δεν αποκτούν νέα μέλη, αλλά σταδιακά χάνουν και ορισμένα.

Η επιλογή των επαγγελματικών επιθημάτων φαίνεται να συμβαδίζει με αυτό το κριτήριο καθώς τα -άς και -τζής είναι από τα πρώτα επαγγελματικά επιθήματα που συναντήσαμε σε γραμματικές της νεοελληνικής και σε μορφολογικές μελέτες. Επιπλέον, αν και το -ικός δεν αναφέρεται ως επαγγελματικό επίθημα, είναι από τα συνηθισμένα επιθήματα για την παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά. Επίσης, στο *Αντίστροφο Λεξικό* (Αναστασιάδη, 2002) βρήκαμε πολλούς νεολογισμούς για τα επιθήματα (π.χ. *παοκτζής, τζαμάς, κοσμικός*) πέρα από το μεγάλο αριθμό λημμάτων που ούτως ή άλλως έχουν.

2. Δεύτερο βασικό κριτήριο είναι η έννοια της *συχνότητας*, την οποία ικανοποιεί η επιλογή μας. Πέρα από το γεγονός ότι τα επαγγελματικά ουσιαστικά χρησιμοποιούνται συχνά στην καθημερινότητά μας, υπάρχουν σε όλα τα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της νέας ελληνικής σε ξένους. Επιπλέον, σε αυτά που απευθύνονται σε αρχάριους αφιερώνεται ολόκληρη ενότητα για τη διδασκαλία κάποιων επαγγελματικών.

3. Το τρίτο κριτήριο το οποίο θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας κατά την επιλογή της δομής που θα διδάξουμε είναι αυτό της *παραγωγικότητας*, δηλαδή η ικανότητα μιας γλώσσας να δημιουργεί νέα στοιχεία.

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 90-94) η έννοια αυτή έχει δύο βασικά γνωρίσματα, αυτά της διαβάθμισης και του συγχρονικού χαρακτήρα. Διαβάθμιση σημαίνει ότι μπορούμε να ορίσουμε πόσο παραγωγική είναι μια διαδικασία μόνο σε σχέση με κάποια άλλη π.χ. το επαγγελματικό επίθημα -τζής είναι πιο παραγωγικό από το -άς. Με το συγχρονικό χαρακτήρα γίνεται κατανοητό ότι δε μπορούμε να μιλάμε για παραγωγικότητα χωρίς να αναφερθούμε σε συγκεκριμένη περίοδο, καθώς κάτι που είναι παραγωγικό σήμερα μπορεί να μην υπήρξε παραγωγικό σε προηγούμενη φάση της γλώσσας και αντιστρόφως.

Θα πρέπει για την τελική επιλογή μας να ικανοποιείται τόσο το ποσοτικό σκέλος του κριτηρίου, δηλαδή να κατασκευάζεται ικανό πλήθος λέξεων, όσο και το ποιοτικό, δηλαδή οι λέξεις που παράγονται να είναι ομαλές.

Κατά τη γνώμη μας και το κριτήριο αυτό ικανοποιείται με βάση την επιλογή μας καθώς τα τρία επιθήματα είναι παραγωγικά σε αυτή τη φάση της ελληνικής, όπως μπορούμε εύκολα να παρατηρήσουμε από το πλήθος των λημμάτων στο *Αντίστροφο Λεξικό* (Αναστασιάδη, 2002). Επιπλέον, όπως έχουμε ήδη δείξει, οι παράγωγες αυτές λέξεις που επιλέξαμε είναι ομαλές και όσες αποδείχθηκε πως δεν ήταν αποτελούν εξαίρεση και δεν τις συμπεριλαμβάνουμε στο *corpus* μας.

6. Διδακτική – Παιδαγωγική πρόταση

6.1 Το κοινό μας

Απευθυνθήκαμε σε πολυπολιτισμική τάξη διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης/ξένης γλώσσας (σύνολο μαθητών: 10), στο πρώτο επίπεδο ελληνομάθειας, σύμφωνα με το πιστοποιητικό ελληνομάθειας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (Επίπεδο A2 με βάση το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς). Η διδασκαλία πραγματοποιήθηκε σε δύο δίωρα, κατά τη διάρκεια της ίδιας μέρας στα πλαίσια των μαθημάτων του 37^{ου} Προγράμματος Γλώσσας, Ιστορίας και Πολιτισμού που διοργανώνει ετησίως το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.

6.2 Μορφές Διδασκαλίας και Διάταξη μαθητών στην τάξη

Επιλέξαμε γι' αυτή τη διδακτική ενότητα την ομαδική εργασία (3 ομάδες μαθητών), γιατί εξυπηρετεί τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας και καλύπτει τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες των μαθητών (Νήμας & Καψάλης, 2002:132).

6.3 Προτεινόμενα μέσα για τη διδασκαλία

Η χρήση νέων τεχνολογιών απ' τον εκπαιδευτικό για τη δημιουργία του εκπαιδευτικού υλικού θεωρήσαμε ότι μπορεί να ενθαρρύνει την αναλυτική αλλά και τη συνθετική σκέψη του μαθητή, καθώς το πλεονέκτημα των υπολογιστών είναι ότι το υλικό τους είναι πάντα εύκολα προσβάσιμο για τυχόν αλλαγές, αλλά και για τροποποιήσεις που πιθανόν θα θελήσουν να κάνουν ακόμη και οι ίδιοι οι μαθητές. Επιπλέον, πιστεύουμε πως η χρήση της εικόνας βοηθάει τους μαθητές να εστιάσουν στο

ουσιώδεις, στο σημαντικό και στο παιδαγωγικά γόνιμο, ειδικά στα μικρότερα επίπεδα γλωσσομάθειας, όπου η γνώση του λεξιλογίου είναι ακόμη μικρής έκτασης.

7. Δραστηριότητες⁶

Σ' αυτή την ενότητα παρουσιάζονται οι δραστηριότητες που χρησιμοποιήσαμε για τη διδασκαλία μας. Δημιουργήσαμε τις δραστηριότητές μας βασιζόμενες σε 5 στάδια – διαδικασίες (Ευθυμίου:132-138) με στόχο την ομαλή προσέγγιση της νέας γνώσης από το μαθητή και τη σταδιακή κατάκτησή της. Τα στάδια που ακολουθήθηκαν ήταν τα εξής:

1. **Διαδικασία αναγνώρισης:** Κατά την εκμάθηση της μητρικής ή μιας ξένης γλώσσας, το στοιχείο που παρέχει τις πρώτες ενδείξεις για την αναγνώριση κι έπειτα την αποκωδικοποίηση μιας λεξικής μονάδας είναι η μορφή της. Ο μαθητής διδάσκεται τη δομή, απομονώνει τους κανόνες και τους μηχανισμούς της γλώσσας, με απώτερο στόχο να μπορεί να αναγνωρίζει τις λέξεις που συναντά, δημιουργώντας σημασιολογικά δίκτυα. Γι' αυτό το λόγο δημιουργήθηκε μια δραστηριότητα με μικρές αγγελίες, όπου οι μαθητές έπρεπε απλά να καταγράψουν τα υπογραμμισμένα επαγγελματικά και μέσα από συζήτηση με το διδάσκοντα να καταλήξουν στη σημασιολογική τους κατηγορία και να κυκλώσουν τις κοινές καταλήξεις:

Δραστηριότητα: *Να χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Σε κάθε ομάδα θα δοθούν οι μικρές αγγελίες που ακολουθούν. Τι νομίζετε ότι είναι οι υπογραμμισμένες και μαυρισμένες λέξεις; Τι παρατηρείτε; Κάθε ομάδα να γράψει στον πίνακα τις λέξεις που βλέπει στις αγγελίες της σε μία στήλη. Προσέξτε την κοινή κατάληξη και υπογραμμίστε τη.*

6. Οι δραστηριότητες παρουσιάζονται ενδεικτικά και όχι ολοκληρωμένες, ώστε να λειτουργήσουν περισσότερο ως αφετηρία για αντίστοιχη διδασκαλία και όχι ως δεσμευτικό παράδειγμα.

ΖΗΤΕΙΤΑΙ: σφουγγαράς από την ένωση σφουγγαράδων Καλύμνου, κάτοχος περιέργων σχημάτων σφουγγαριών, προκειμένου να εκτεθούν στο λαϊκό μουσείο. Πληρ. Τηλ. 22430 34568

ΖΗΤΕΙΤΑΙ: έμπειρος κλειδαράς από το ταχυδρομείο Θεσσαλονίκης για την κατασκευή και συντήρηση ταχυδρομικών θυρίδων. Πληρ. Τηλ. 2310 234 265,κ. Αντωνιάδης

ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΕΡΓΑΣΙΑ: ρολογάς αναλαμβάνει την επισκευή και συντήρηση παλιών ρολογιών (αντίκες). Πληρ. Τηλ. 2310 221 243

2. Διαδικασία ερμηνείας: Κατά το δεύτερο στάδιο, ο διδάσκων πρέπει να εστιάσει στα γλωσσικά εφόδια, τα οποία θα δώσουν τη δυνατότητα στο μαθητή να αποκτήσει πρόσβαση στη σημασία αυτών των λέξεων μέσω της δομής τους. Σε αυτή τη φάση δόθηκε στους μαθητές το παρακάτω κατασκευασμένο κείμενο, καθώς δε στάθηκε δυνατό να βρούμε κάποιο αυθεντικό κείμενο που να περιέχει το απαραίτητο πλήθος των διδασκόμενων επαγγελματικών ουσιαστικών (και μόνο αυτών) και παράλληλα απλή γραμματική δομή.

Δραστηριότητα: Στο παρακάτω κείμενο να εντοπίσεις όλες τις λέξεις που δηλώνουν επάγγελμα και να τις κατατάξεις σε τρεις στήλες ανάλογα με την κατάληξή τους.

Δευτέρα

Αγαπημένο μου ημερολόγιο,

Σήμερα το πρωί ξεκινήσαμε με τη γιαγιά για το σχολείο. Στο δρόμο βρήκαμε, όπως πάντα, τον κουλουρτζή και η γιαγιά μου αγόρασε ένα κουλούρι, για να φάω στο διάλειμμα. Όταν όμως φτάσαμε στο σχολείο, το βρήκαμε κλειστό, επειδή οι εκπαιδευτικοί κάνουν απεργία. Έτσι, πήγαμε στη λαϊκή αγορά για να κάνουμε τα ψώνια μας. Αρχικά είδαμε τον πάγκο του ψαρά και πήραμε πέντε μεγάλα ψάρια, για να τα μαγειρέψει η γιαγιά το μεσημέρι. Λίγα μέτρα πιο κάτω έγινε μία ληστεία και ήρθαν δύο αστυνομικοί. Η γιαγιά ήθελε να πάει στον ψιλικατζή, για να αγοράσει λάδι. Εγώ πήγα για λίγο στο περίπτερο να αγοράσω σοκολάτες, ο περιπτεράς όμως δεν ήταν μέσα και έκανα μια βόλτα στην πλατεία μέχρι να επιστρέψει. Περνώντας μπροστά από το καφενείο, ο κυρ Θανάσης, ο καφετζής, πάντα χαμογελαστός με χαιρέτισε. Εκεί σε ένα τραπέζι κάθονταν ο μαθηματικός, ο χημικός και η μουσικός μας και συζητούσαν για το σχολείο μας. Πλησίασα και τους ρώτησα πότε θα ξαναοίξει. Εκείνη τη στιγμή άκουσα τη γιαγιά να με φωνάζει από το ψιλικατζίδικο. Χαιρέτησα και έφυγα τρέχοντας. Βρήκα τη γιαγιά στο περίπτερο με τις σοκολάτες στο χέρι. Φεύγοντας για το σπίτι περάσαμε και από τον κλειδαρά, για να κάνουμε καινούρια κλειδιά για το σπίτι. Επειδή όμως κουραστήκαμε πολύ πήραμε ταξί και ο ταξιτζής μας άφησε μπροστά ακριβώς στην πόρτα του σπιτιού.

Μετά την κατηγοριοποίηση ανάλογα με την κατάληξη και με τη βοήθεια του διδάσκοντος οι μαθητές κλήθηκαν να αναγνωρίσουν το κύρος που προσδίδει η κατάληξη -ικός (κυρίως καθηγητές σχολείου στο κείμενο) σε αντίθεση με τις άλλες δύο καταλήξεις (κυρίως επαγγέλματα πωλητών στο κείμενο).

3. Διαδικασία κατάκτησης: Μετά την ένταξη των λέξεων σε υπωνυμικά δίκτυα και σε αναφορικο-σημασιολογικές τάξεις, ο διδάσκων μπορεί να προχωρήσει στην ένταξή τους σε συνταγματικές και παραδειγματικές σχέσεις. Πριν από την παρακάτω δραστηριότητα δόθηκε στους μαθητές και το κλιτικό παράδειγμα των ουσιαστικών στον ενικό αριθμό.

Δραστηριότητα: Συμπληρώστε τα κενά με τα εξής επαγγέλματα: μαθηματικός, ηλεκτρονικός, γαλατάς, πολιτικός, κουλουρτζής, περιπτεράς, παγωτατζής.

◦ Θα τον στείλω να μου πάρει τσιγάρα από τοντης γειτονιάς

- Πριν είκοσι χρόνια, σε αυτή τη γειτονιά τα παγωτά τα πουλούσε ο
- Ομοιράζει το γάλα τρεις φορές την εβδομάδα
- Από μεγάλη εταιρεία ζητείταιυπολογιστών
- Οπαίρνει από το φούρνο νωρίς το πρωί τα κουλούρια που θέλει να πουλήσει.
- Ο αγαπημένος καθηγητής της αδερφής μου, είναι οτης
- Ένας πετυχημένος..... διακρίνεται για το ήθος, την αξιοπρέπεια και την εντιμότητα του χαρακτήρα του

4. Διαδικασία επαναχρησιμοποίησης: Σύμφωνα με αυτή τη διαδικασία, ο ίδιος ο μαθητής αυτενεργεί και κατά συνέπεια χρησιμοποιεί τα νέα λεξήματα σε ορισμένα συμφραζόμενα ή σε ορισμένες περιστάσεις επικοινωνίας.

Δραστηριότητα: Θα πάρετε από 3 κάρτες με ερωτήσεις και θα κάνετε την αντίστοιχη ερώτηση στο διπλανό σας. Εκείνος θα πρέπει να σας απαντήσει με το κατάλληλο επάγγελμα.

π.χ. - Πού να πάω για να αγοράσω ψάρια;
- Στον ψαρά.

• Παραδείγματα ερωτήσεων

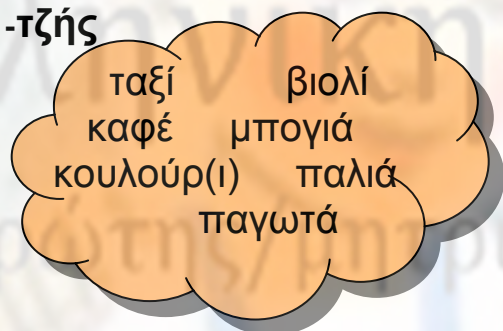
- Ποιος θα φέρει το γάλα;
- Έχασα τα κλειδιά μου. Πού θα πάω να βγάλω καινούρια;
- Ποιος πουλάει τσιγάρα και τσίχλες;
- Από πού θα πάρω κουλούρια;
- Ποιος οδηγεί το ταξί;
- Ποιος κάνει μαθηματικά;

5. Διαδικασία δημιουργίας: Το τελευταίο αυτό στάδιο της διδασκαλίας έχει να κάνει με την παραγωγή νέων λέξεων. Στη συγκεκριμένη φάση, ο μαθητής πρέπει να είναι σε

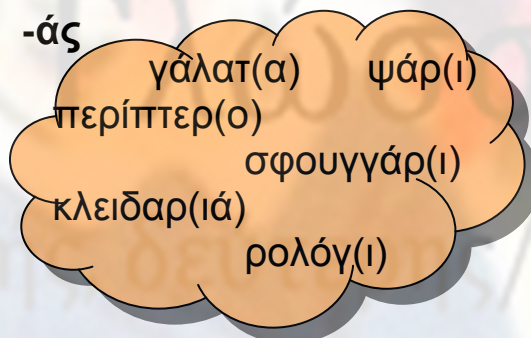
θέση να παράγει δημιουργικά και να δομεί νέες λεξικές μονάδες καθώς και να τις εντάσσει σωστά σε συμφραζόμενα.

Δραστηριότητα: Να σχηματίσετε τα επαγγέλματα βάζοντας στις λέξεις που βρίσκονται μέσα στα σύννεφα τις καταλήξεις που τους αντιστοιχούν. Στη συνέχεια χωριστείτε σε 2 ομάδες και φτιάξτε τη δική σας ιστορία με τα επαγγελματικά ουσιαστικά που δημιουργήσατε. Στην ιστορία σας μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και άλλα επαγγέλματα.

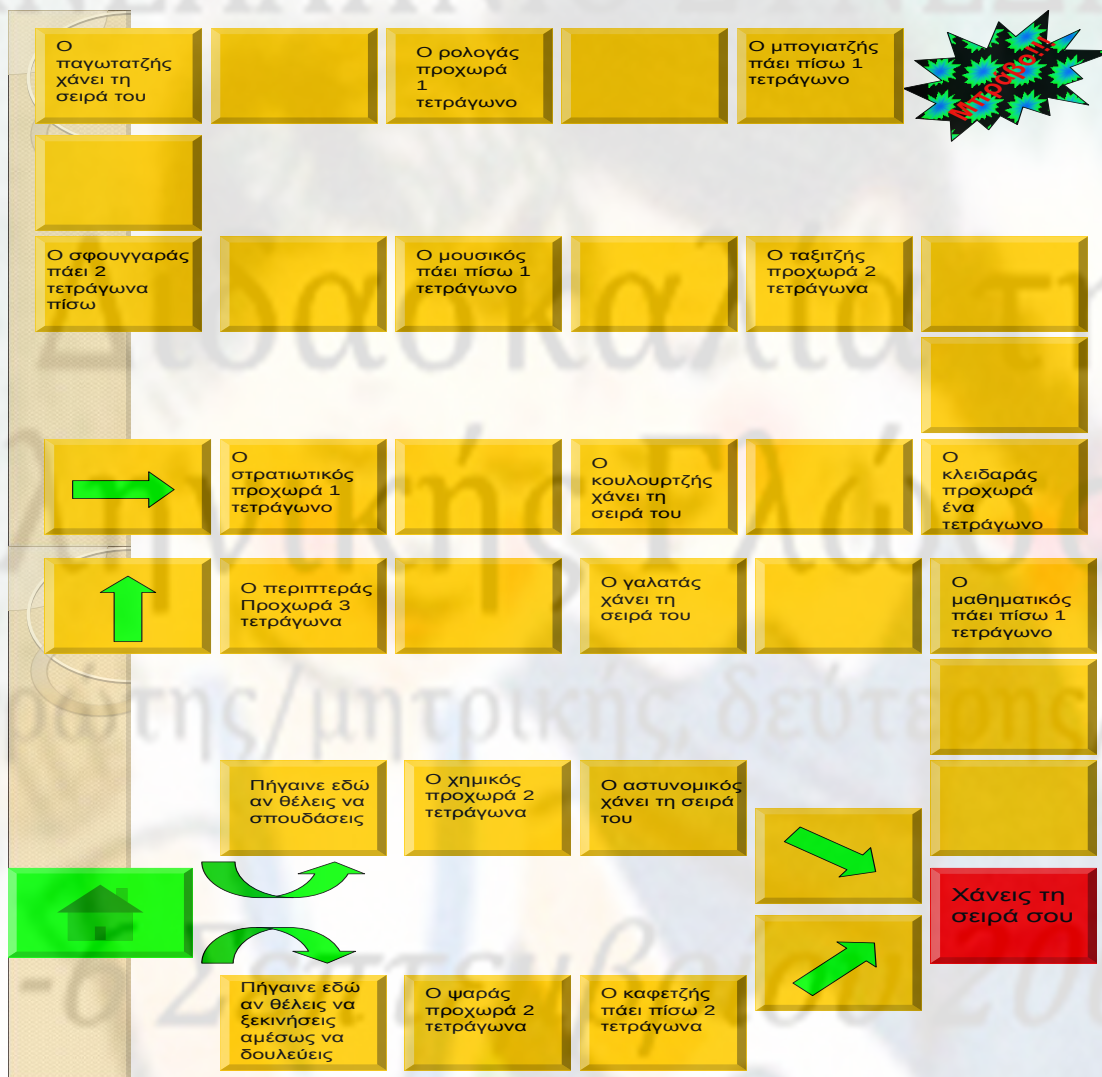
-τζής

-άς

Τέλος, δημιουργήθηκε ένα παιχνίδι για το τέλος της διδασκαλίας, καθώς η γνώση μέσα από παιγνιώδη μορφή είναι πάντα πιο ευχάριστη για το μαθητή. Δημιουργήθηκαν κάρτες με επαγγέλματα και ο κάθε μαθητής διάλεγε τυχαία από μία. Ανάλογα με το επάγγελμά του έπρεπε να επιλέξει αν αυτό χρειάζεται σπουδές ή όχι και να ακολουθήσει την κατάλληλη κατεύθυνση. Στη συνέχεια έριχναν το ζάρι και ακολουθούσαν τις οδηγίες που υπήρχαν στο ταμπλό.

Ενδεικτικές κάρτες

8. Αποτελέσματα

Οι μαθητές αντιλήφθηκαν ήδη από τη διαδικασία της αναγνώρισης τη σημασιολογική κατηγορία των ουσιαστικών (επαγγελματικά) και με τη βοήθεια του διδάσκοντα κατάφεραν να κατηγοριοποιήσουν τουλάχιστον σε γενικές γραμμές τη σημασία των επιθημάτων. Στη διαδικασία της ερμηνείας μπόρεσαν όλοι να βρουν τα ουσιαστικά και να τα κατηγοριοποιήσουν στη σωστή στήλη. Μέσα από τη συζήτηση έγινε η πρώτη επαφή με το κύρος που προσδίδει το κάθε επίθημα στο επαγγελματικό ουσιαστικό που σχηματίζει. Μετά τα προηγούμενα, η χρήση σε συμφραζόμενα στη διαδικασία της κατάκτησης αποδείχτηκε αρκετά εύκολη μέσα από την ερμηνεία της βάσης που είχε προηγηθεί στις προηγούμενες δραστηριότητες. Η διαδικασία των ερωταπαντήσεων κατά την επαναχρησιμοποίηση βοήθησε τους μαθητές να παράγουν πλέον τις νέες λέξεις και να μιλήσουν με τους συμμαθητές τους, χρησιμοποιώντας το λεξιλόγιο που είχαν μάθει. Τέλος, η δημιουργία νέων ουσιαστικών και η ένταξή τους σε συμφραζόμενα κινητοποίησε τη φαντασία των μαθητών, καθώς δεν χρησιμοποίησαν μόνο τα επαγγελματικά σε -άς και -τζής που τους δόθηκαν, αλλά τα αντιπαρέβαλαν με επαγγελματικά σε -ικός στα κείμενά τους (π.χ. σε διάλογο γονέα – παιδιού για τον επαγγελματικό προσανατολισμό).

Επιπλέον, έγινε μια προσπάθεια σύντομης αξιολόγησης του μαθήματος και γι' αυτό το λόγο δόθηκε στους μαθητές το παρακάτω ερωτηματολόγιο.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ		
Παρακαλούμε απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις βάζοντας x στο αντίστοιχο κουτάκι:		
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1) Το μάθημα σας φάνηκε ενδιαφέρον/ σας άρεσε;	☐	☐
2) Σας άρεσε ο τρόπος παρουσίασης του λεξιλογίου;	☐	☐
3) Πιστεύετε ότι σας βοήθησε να καταλάβετε καλύτερα τις νέες λέξεις αυτός ο τρόπος παρουσίασης;	☐	☐
4) Πιστεύετε πως αν το λεξιλόγιο διδάσκεται με αυτό τον τρόπο θα σας βοηθήσει να προσεγγίζετε τις άγνωστές σας λέξεις;	☐	☐
5) Πιστεύετε ότι με αυτό τον τρόπο μπορείτε να μάθετε περισσότερες λέξεις πιο σύντομα και εύκολα;	☐	☐

Με βάση τις απαντήσεις τους σε όλους σχεδόν (9/10) άρεσε το μάθημα και αυτός ο τρόπος παρουσίασης του λεξιλογίου (ερ.1, 2) ενώ θεώρησαν πως η μέθοδος αυτή τους δίνει μεθοδολογικά εργαλεία, για να προσεγγίζουν τις άγνωστες λέξεις και να τις μαθαίνουν πιο εύκολα και γρήγορα (ερ. 4,5). Επίσης, όλοι (10/10) συμφώνησαν πως με αυτό τον τρόπο η διδασκαλία νέων λέξεων ήταν πιο κατανοητή.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

9. Συμπέρασμα

Επιλογικά και με βάση τα αποτελέσματά μας, πιστεύουμε ότι το λεξιλόγιο που προτείνεται από τις μεθόδους διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας πρέπει να επιλέγεται με γνώμονα και μορφολογικά κριτήρια, καθώς έτσι καθίσταται ευκολότερη η εκμάθησή του και επιπλέον αποκτά ο μαθητής μεθοδολογικά εργαλεία, ώστε να προσεγγίζει το άγνωστό του λεξιλόγιο.

Η Διδακταλία της Ελληνικής Γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)

4 -6 Σεπτεμβρίου 2009

Νυμφαίο Φλώρινας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Νηπιαγωγών
Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων
Γλωσσικής Διδασκαλίας

Βιβλιογραφία

- Ανασταστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. 1992. « Η νεοελληνική παραγωγή κατά το μοντέλο της D. Corbin». *ΜΕΓ* 13, 505-526.
- Ανασταστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. 1996. « Το επίθημα –άδικο στη νεοελληνική». *ΜΕΓ* 17, 157-171.
- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. 2002. *Αντίστροφο Λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. 2003. «Η μορφολογική δομή της νέας ελληνικής και η διδακτική της», *Γλωσσολογία* 15, 25-34.
- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. 2004. «Κλίση και Παραγωγή: μύθος και αλήθεια», *ΜΕΓ* 24, 43-54.
- Αναστασιάδη – Συμεωνίδη Α. & Φλιάτουρας Α. (2004), «Η διάκριση [λόγιο] και [λαϊκό] στην ελληνική γλώσσα: ορισμός και ταξινόμηση». *Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για τη διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας*, Κρήτη.
- Ανδριώτης, Ν. 1967. *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Ευθυμίου, Α. 2000. «Διδακτική προσέγγιση των παράγωγων λέξεων: οι λέξεις σε –ιά». *ΜΕΓ* 20, 132-139.
- Κυρανούδης, Π. 2001. *Μορφολογία των τουρκικών δανείων της ελληνικής*. Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (ΛΚΝ)* 1998. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Λυπουρλής, Δ. 1977. «Επίθετα από ουσιαστικοποιημένα επίθετα». *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής* 16, 95-196, Θεσσαλονίκη.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Νήμας, Ε. & Καψάλης, Α. 2002. *Σύγχρονη Διδακτική*, Θεσσαλονίκη.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Τοκατλίδου, Β. 1999. *Εισαγωγή στη διδακτική των ζωντανών γλωσσών: Προβλήματα-Προτάσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τοκατλίδου, Β. 2003. *Γλώσσα, Επικοινωνία και Γλωσσική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.